

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת ויקרא, תש"ע
מספר 853מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

על אודות הכפרה

ספר ויקרא הוא "תורת הקרבנות" ובפרשתנו כתוב: "וְעָשָׂה לְפָרַךְ פֶּאֶשֶׁר עָשָׂה לְפָרַךְ הַחֲטָאתָן כִּן יַעֲשֶׂה לוֹ וְכַפֵּר עֲלֵהֶם הַפֶּהָן וְנִסְלַח לָהֶם" (ד:כ). מדובר כאן בכפרה שהחוטא זוכה בה באמצעות הבאת קרבן. מטבע לשון זה מופיע פעמים רבות, תמיד במשמעות דומה.

יש הבדל עקרוני בין כפרה וסליחה. ויתור מצד ה' על עונש קרוי "סליחה". אפשר לזכות בה הודות לאהבתו וחמלתו של ה' על כלל בני האדם או על עברייני מסוים. ברם, הסליחה אינה "מנקה" את הפגם שבנפש העברייני. יתר על כן, אף אם החוטא בא על עונשו, החטא טרם התכפר. לעומת זאת, הכפרה באה לנקות את האדם מלכלוך החטא. כך משתמע ממה שכתוב בספר ישעיהו: "וַיִּגַע עַל פִּי וַיֵּאמֶר הִנֵּה נִגַע זֶה עַל שְׁפָתַיךָ וְסֵר עֲוֹנֶיךָ וְחַטָּאתֶיךָ תִּכָּפֵר" (ו:ז). משמעות זו של השורש כ-פ-ר מופיעה גם בגמרא: "אמר: קודשא בריך הוא בעי לחרובי ביתיה, ובעי לכפורי ידיה בההוא גברא!"¹ (גיטין נו ע"א), ורש"י מבאר: "ולכפורי ידיה – לקנח ידיו".

השאלה המתבקשת היא מה המשמעות של כפרה זו, ואיך הקרבן מכפר.

בעולם האילי החטא נתפס כפגיעה באלים או דבר שיש לו קיום עצמי. לשם תיקון החטא האדם נדרש לרצות את האלים ולנקוט פעולות מאגיות כדי לסלק את החטא באמצעות קרבנות וכדו'. לא נדרשת שום כוונה, אלא המעשה הוא העיקר.² ההוגים היהודים מכל הזמנים התאמצו להסביר שאין זו דרך התורה. יש כמה גישות בעניין זה, ולהלן סקירה קצרה של הכולטות שבהן.

1) הגישה הרציונאלי

זאת גישת הרמב"ם.³ לדעתו, אין הקרבן מועיל כשהוא לעצמו, אלא הוא אחד מהביטויים לחזרה בתשובה, שהיא העיקר. כך הוא כותב אחרי שהוא מסביר שעקרון התשובה הוא חיוב המציאות: "רבים המעשים המשרישים דעה זאת הנכונה והמועילה מאוד, כלומר הוידויין והקורבנות על השגגות וכן על זדון כמה חטאים, והתעניות".⁴ יוצא שהקרבן אינו אלא כלי עזר להתפרצות התשובה האמורה ללוות אותה.

כיוצא בזה כותב ספר החינוך, המדגיש את חשיבות הפעולות המעשיות לתיקון הנפש:

עיקרי הלבבות תלויין אחר הפעולות,⁵ ועל כן כי יחטא איש לא יטוהר לבו יפה בדבר שפתיים לבד, שיאמר בינו ולכותל "חטאתי, לא אוסיף עוד". אבל בעשותו מעשה גדול על דבר חטאו, לקחת ממכלאותיו עתודים ולטרוח להביאם אל הבית הנכון אל הכהן, וכל המעשה הכתוב בקרבני החוטאים, מתוך כל המעשה הגדול ההוא יקבע בנפשו רוע החטא, וימנע ממנו פעם אחרת.⁶

לפי גישה זו האחרונה, אין הקרבן עיקר אלא הכוונה המלווה אותו. על זה ניתן לשאול כמה שאלות:

¹ הקב"ה רוצה להחריב את ביתו והוא רוצה לקנח את ידיו באיש הזה.

² יעקב לוינגר, "התשובה מכפרת – הרעיון ומקורותיו", בתשובה ושבים, ירושלים תשמ"מ, עמ' 44.

³ לא נדון כאן בשיטת הרמב"ם, לפיה פולחן הקרבנות איננו אלא ויתור להרגלים הפגאניים של עם ישראל.

⁴ מורה הנבוכים, ג לו.

⁵ או בניסוח המפורסם: "אחרי הפעולות נמשכים הלבבות" (ספר החינוך מצווה טז).

⁶ ספר החינוך מצווה צה.

א) בעבודת יום הכיפורים הכוהן הגדול מביא קרבן כדי לכפר על חטאות העם.⁷ איך ניתן להבין על פי הגישה הרציונאלית, שלפיה תפקיד הקרבן אינו אלא לסייע בידי המקריב לחזור בתשובה שלמה, שאדם אחד – הכוהן הגדול – יכול להביא כפרה עבור אדם אחר? אלא משתמע מהכתוב שהכוהן הגדול פועל בשליחות העם, ואין לדייק מכאן שהקרבן פועל אוטומטית בלי כוונה אמיתית מצד העם להתכפר מעוונותיהם. העם הכיר שליחות זו, והיא השפיעה עליו כאילו הקרבן היה מובא על ידיהם.

ב) משתמע מהגמרא שכלי המשכן מכפרים באופן שנראה אוטומטי (זבחים פח ע"ב):
מה קרבנות מכפרים, אף בגדי כהונה מכפרים. כתונת מכפרת על שפיכות דם... מכנסים מכפרת על גילוי עריות... מצנפת מכפרת על גסי הרוח... אבנט מכפר על הרהור הלב... חושן מכפר על הדינין... אפוד מכפר על עבודת כוכבים... מעיל מכפר על לשון הרע... וציץ מכפר על עזות פנים.

גם כאן ניתן להבין שכמו שתפקידו של הכוהן הגדול נעשה בשליחות עם ישראל, גם עבודת בית המקדש כולה נעשתה בשליחות עם ישראל, וגם הכפרות הנ"ל אמורות להיות מלוות בכוונתם של בני ישראל כולם.

ג) מובא בספר איוב (א:ה): "וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ יְמֵי הַמְּשֶׁתָּה וַיִּשְׁלַח אֱיֹב וַיִּקְדָּשׁם וְהִשְׁכִּים בַּבֶּקֶר וְהִעֲלָה עֹלוֹת מִסֶּפֶר כָּל־סָבִיב אָמַר אֱיֹב אוֹלֵי חֲטָאוֹ בָּנֵי וַבְּרַכּוֹ אֲ-לֹהִים בְּלִבְכֶם פָּכַח וַעֲשָׂה אֱיֹב כָּל הַיָּמִים". מכאן לכאורה משמע שהקרבן פועל אוטומטית ובלי כוונת המתכפר. על שאלה זו ניתן ליישב כדלהלן: ייתכן שבני איוב הסמיכו את אביהם לנהוג כך, וכי הוא נציגם כשם שהכוהן הגדול הוא נציג עם ישראל. כך אמנם משתמע מהמילים "וַיִּשְׁלַח אֱיֹב וַיִּקְדָּשׁם". עמוס חכם מסביר:

שלח שליחים להזהירם שיתקדשו, כלומר שיטהרו... המתין איוב עד למחרת, ומיד בבוקר הקריב... איוב שהוא ראש המשפחה משמש לה גם כהן, ומסתבר שהבנים היו נוכחים בשעת ההקרבה ולפיכך קדשם.⁸

ייתכן שאין תוכנו של ספר איוב מחייב מבחינה הלכתית. הרי לפי דעה אחת בגמרא "איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה",⁹ ומשתמע מדברי הרמב"ם שהוא נוטה לאמץ דעה זו.¹⁰ גם מדברי הסוכרים שהוא היה ונברא, מסתבר שלא היה יהודי. אם כן, אין סיבה לראות בכל פרט שנאמר שם הוראה נורמטיבית מחייבת.

2) הגישה הסמלית

לפי גישה זו, בעל החיים המובא להקרבה ממלא את מקומו של האדם המקריב אותו אף בכל פרטי הגשת הקרבן. מייצג הגישה הזו הוא הרמב"ן הכותב (א:ט):

יזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו, כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לא-להיו בגופו ובנפשו, וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה... שיהא דמו תחת דמו, נפש תחת נפש, וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו.

פעולות אלה אמורות להשפיע על האדם, היות שהוא יודע שלפי הדין הוא עצמו היה צריך להיות מובא כקרבן, ובעל החיים רק תפס את מקומו.

3) הגישה המיסטית¹¹

לפי גישה זו, עבודת הקרבנות מאפשרת מגע אישי בין נשמת האדם לא-לוהות ופועלת על מערכת הכוחות הא-לוהיים. היא יוצרת הרמוניה בעולם הא-לוהות על ידי איחוד הספירות.¹² איחוד זה נוצר בהשפעת ריח הקרבן, ובעקבותיו הכוחות העליונים יורדים לכוחות התחתונים.¹³ יוצא שהמקריבים – הכוהנים והבעלים, מתקרבים אל הכוחות העליונים ומתייחדים עמם במעשי ההקרבה.¹⁴ בפעולת ההקרבה מתמזג הרצון האנושי עם הרצון הא-לוהי: כאשר הכוהן מקריב קרבן, הוא מדביק נפשו למזבח, ונשמתו מתעלה למעלה ומידבקת ביוצרה. מדובר בליכוד המערכה הא-לוהית כולה, היינו ביטול הריבוי והפירוד בעולם האצילות.

לפי ספר הזוהר,¹⁵ היסוד הראשי הוא רעיון ההתאמה בין המקריבים והמוקריבים ובין הכוחות העליונים. בגלל ההתאמה הקיימת בעצם מהותן, מסוגלות הדמויות הארציות להתקשר עם דוגמותיהן הקוסמיות והא-לוהיות ולפעול עליהן ולהפעילן במעשי הפולחן, כפי שהוא כותב:¹⁶

⁷ ויק' טז:ה, ז, ט, טו-טז.

⁸ עמוס חכם, ספר איוב, סדרת "דעת מקרא", ירושלים תשל"ב.

⁹ בבא בתרא טו ע"א.

¹⁰ ראו מורה נבוכים ג כב.

¹¹ ישעיהו תשבי, משנת הזוהר, ירושלים תשכ"א, כרך ב, עמ' קצב-רטו.

¹² ספר הבהיר, סימן מו.

¹³ שם, מו-מז.

¹⁴ שם, מח.

¹⁵ זוהר ח"א רלט ע"ב.

¹⁶ זוהר חדש, רות, לח ע"א-ע"ב.

עיקר הקרבן הוא הכוהן, הצריך לכוון את השם הקדוש ולסדר את המדרגות העליונות וליחד הכל ביחוד שלם ולשמח עליונים ותחתונים בחפץ וכוונה שלו... וכל המדרגות מאירות ומתלהטות ונוצצות בניצוץ עילאי מתוך העומק העליון הטמיר.

ההקרבה היא השבת רוחות הבהמות לשורשן, ובעל הקרבן קונה לו פרקליטים למעלה בהגשת שי של גוף הקרבנות ורוחם לכוחות העליונים האחוזים בהם. לפי רעיון זה רוחות האדם ובעלי החיים נקשרים ומתאחדים במעשה ההקרבה עם המלאכים וחיות המרכבה. הפעלת הכוחות הקוסמיים והא-לוהיים וליכודם במערכה אחידה עד אין סוף פותחים את מקורות השפע ומושכים ברכה לעליונים ולתחתונים.¹⁷ כפרת העוונות מושגת על ידי ריבוי האור והשפע למעלה ולמטה,¹⁸ והיא תולדת השפעת עבודת הקרבנות, ואילו תיקון העוונות בתשובה ובמעשים טובים אינו אלא עילה להפעלת הכוחות העליונים ולפתיחת מקורות השפע.

לסיום הדברים, יש לתת את הדעת למה שמובא במדרש בעניין זה:

שאלו לחכמה החוטא מהו עונשו? אמרה להם: "חַטָּאִים תִּרְדָּף רַעָה" (מש' יג:כא). שאלו לנבואה: החוטא מהו עונשו? אמרה להם: "הַנֶּפֶשׁ הַחַטָּאת הִיא תָמוּת" (יח' יח:ד). שאלו לתורה: חוטא מה עונשו? אמרה להם: יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקב"ה: החוטא מהו עונשו? אמר להם: יעשה תשובה ויתכפר לו. הדא היא דכתיב: "טוֹב-וְיִשָּׁר ה' עַל-כֵּן יוֹרָה חַטָּאִים בְּדַרְדָּר" (תה' כה:ח).¹⁹

לכאורה הדברים תמוהים:²⁰ האם תיתכן אי-התאמה כלשהי בין דברי התורה לדבר ה' ? הלא התורה ניתנה מאת ה' ? ! אלא יש לומר שיש שתי דרגות בהשגת הכפרה על חטאים: תחילה הצד הפורמאלי, מילוי החובות "לפי הספר", והקרבות ממלאים פונקציה זו, תהיה משמעותם אשר תהיה. לאחר מכן יש דרישה לחזרה בתשובה בלב שלם. זאת הדרישה האולטימטיבית, כנאמר בחז"ל: "הקדוש ברוך הוא ליבא בעי".²¹

ד"ר אלכסנדר קליין
המחלקה למתמטיקה

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>

¹⁷ זוהר ח"ג נח ע"ב נט ע"א.

¹⁸ שם ח"א רו ע"א.

¹⁹ פסיקתא דרב כהנא כד ז. וכן ירושלמי מכות ב, ו, אלא שלא מוזכרת שם פניה לתורה. לא נדון כאן במשמעות הדרישה של החכמה ושל הנבואה.

²⁰ ראו: הרב אביעד א' סטולמן, "יביא קרבן ויתכפר", דף שבועי לפרשת ויקרא ושבת זכור (מס' 592 תשס"ה).

²¹ הקב"ה רוצה את הלב (סנהדרין קו ע"ב).